

ฤดูฝนพำ...ระวังโรคติดต่อที่นำโดยยุง

ดร.ทนพ.เมธี ศรีประพันธ์

ภาควิชาจุลชีววิทยา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

โรคกลุ่มหนึ่งที่อาจลืมไม่ได้ในช่วงหน้าฝนคือโรคติดต่อที่มียุงเป็นพาหะนำโรค เนื่องจากในช่วงนี้มีฝนตกชุก ทำให้มีน้ำขังตามพื้นที่รวมถึงในภาชนะต่าง ๆ ที่อาจเอื้อต่อการวางไข่และเพิ่มจำนวนประชากรยุงที่อาจทำให้เพิ่มความเสี่ยงของการเกิดโรคติดต่อที่มียุงเป็นพาหะได้ โดยโรคที่พบบ่อยในประเทศไทยได้แก่

1. โรคติดเชื้อไวรัสเดงกี (Dengue virus infection) เป็นโรคที่มาสาเหตุมาจากการติดเชื้อไวรัสเดงกี (Dengue virus) ปัจจุบันพบการระบาดในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เชื้อที่ทำให้เกิดโรคในคนมีทั้งสิ้น 4 สายพันธุ์ได้แก่ ไวรัสเดงกีซีโรไทป์ 1, ซีโรไทป์ 2, ซีโรไทป์ 3 และซีโรไทป์ 4 โดยมีพาหะคือยุงลาย (*Aedes*) ผู้ป่วยที่ติดเชื้อส่วนใหญ่มักไม่มีอาการแต่อาจพบผู้ป่วยที่มีอาการได้ร้อยละ 10-25 ของผู้ป่วยที่ติดเชื้อ ซึ่งผู้ป่วยที่มีอาการส่วนใหญ่มักมีสาเหตุมาจากการติดเชื้อซ้ำครั้งที่ 2 โดยไวรัสต่างซีโรไทป์กัน ในผู้ที่มีอาการของโรคสามารถจำแนกได้เป็น ไข้โดยไม่ทราบสาเหตุ ไข้เดงกี และ ไข้เลือดออกเดงกี ในรายที่มีไข้เลือดออกรุนแรงอาจนำไปสู่ภาวะช็อค นอกจากนี้อาจพบผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อนในระบบอื่น ๆ ได้ อาการที่พบได้บ่อยในผู้ป่วยได้แก่ มีไข้สูง ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามตัว อาจมีอาการอาเจียน ปวดท้อง เบื่ออาหาร มีผื่นตามผิวหนัง ในผู้ป่วยบางรายอาจมีจุดเลือดออกใต้ผิวหนัง เลือดกำเดาไหล เลือดออกตามไรฟัน เลือดออกในระบบทางเดินอาหาร หลังจากนั้นไข้จะลงและมีอาการดีขึ้น ในรายที่รุนแรงจะมีอาเจียนมาก ปวดท้องรุนแรง ความดันเลือดต่ำ อาจเกิดภาวะช็อคจนนำไปสู่การเสียชีวิตได้ ปัจจุบันมีวัคซีนป้องกันโรคแล้ว

2. โรคชิคุนกุนยา (Chikungunya) หรือโรคไข้วัดช้อยยุงลาย ไข้ญี่ปุ่น เกิดจากการติดเชื้อไวรัสชิคุนกุนยา (chikungunya virus) โดยมียุงลาย (*Aedes*) เป็นพาหะนำโรค อาการของผู้ป่วยส่วนใหญ่จะคล้ายโรคติดเชื้อไวรัสเดงกีแต่สิ่งที่ต่างกันคือ ผู้ป่วยจะไม่มีอาการร้าวของพลาสมาหรือน้ำเลือดออกจากหลอดเลือด โดยอาการที่เด่นชัดของผู้ป่วยโรคนี้คือ ปวดข้อ มีไข้ และออกผื่น ปัจจุบันยังไม่มียาที่ป้องกันโรค

3. โรคไข้ซิกา (Zika fever) มีสาเหตุจากการติดเชื้อไวรัสซิกา (Zika virus) โดยมียุงลาย (*Aedes*) เป็นพาหะนำโรค ผู้ติดเชื้อส่วนใหญ่ไม่แสดงอาการและสามารถหายจากโรคได้เอง อาการสำคัญที่พบในผู้ป่วยได้แก่ ไข้ อ่อนเพลีย ปวดศีรษะ มีผื่นแดง ตาแดง ปวดข้อ การติดเชื้อในหญิงตั้งครรภ์อาจส่งผลกระทบต่อทารกในครรภ์ให้มีความพิการได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งศีรษะเล็กกว่าปกติ ตัวเล็ก พัฒนาการช้า รวมถึงอาจส่งผลทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนของระบบประสาทที่เรียกว่าภาวะ Guillain- Barre Syndrome ที่ทำให้มีการอักเสบของเส้นประสาทได้ ปัจจุบันโรคนี้ยังไม่มียาที่ป้องกัน

4. **โรคมาลาเรีย (Malaria)** หรือที่รู้จักกันในชื่อโรคไข้จับสั่น ไข้ป่า ไข้ดอกสีก ไข้ร้อนเย็น เป็นโรคที่เกิดขึ้นจากการติดเชื้อโปรโตซัวชนิดหนึ่งที่เรียกว่าเชื้อพลาสโมเดียม (*Plasmodium*) โดยปัจจุบันมี 5 ชนิดที่ก่อโรคในคน ยุงพาหะของโรคนี้คือ ยุงก้นปล่อง (*Anopheles*) การระบาดของโรคในประเทศไทยจะพบในจังหวัดหรือพื้นที่ป่าเขาที่อยู่แนวชายแดนติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย ผู้ป่วยมักมีอาการหลังได้รับเชื้อประมาณ 10-14 วัน อาการที่สำคัญได้แก่ ไข้ หนาวสั่น ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามตัวและกล้ามเนื้อ อาจพบอาการคลื่นไส้และเบื่ออาหาร เหงื่อออกง่าย ในผู้ป่วยที่ติดเชื้อสายพันธุ์ฟัลซิพารัม (*Plasmodium falciparum*) อาจมีอาการรุนแรงจนถึงแก่ชีวิตได้ ปัจจุบันวัคซีนป้องกันโรคนี้อยู่ในระหว่างการพัฒนา

5. **โรคเท้าช้าง (Elephantiasis หรือ lymphatic filariasis)** เกิดจากการติดเชื้อหนอนพยาธิที่เรียกว่าเชื้อฟิลาเรีย (filarial worm) โดยพบการระบาดในประเทศไทย 2 ชนิดได้แก่ *Wuchereria bancrofti* ซึ่งพบทางภาคตะวันตกของประเทศและ *Brugia malayi* ที่พบทางภาคใต้ของประเทศ ยุงพาหะที่สำคัญคือ ยุงรำคาญ (*Culex*) ยุงเสือ (*Mansonia*) และยุงลาย (*Aedes*) รวมถึงยุงก้นปล่อง (*Anopheles*) บางชนิด อาการของผู้ป่วยที่สำคัญได้แก่ ท่อน้ำเหลืองอักเสบ (lymphangitis) ต่อมน้ำเหลืองอักเสบ (lymphadenitis) มีอาการไข้เท้าช้าง มีการอุดตันในทางเดินน้ำเหลือง น้ำเหลืองคั่ง อวัยวะที่เป็นโรคจะมีขนาดใหญ่ขึ้นเรียกว่าภาวะโรคเท้าช้าง โดยผู้ป่วยที่ติดเชื้อ *Wuchereria bancrofti* มักเกิดโรคบริเวณต่อมน้ำเหลืองบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ในขณะที่ผู้ป่วยที่ติดเชื้อ *Brugia malayi* มักทำให้เกิดโรคบริเวณขา ปัจจุบันยังไม่มีวัคซีนที่ใช้ป้องกันโรคนี้

6. **โรคไข้มองอักเสบเจอี (JE encephalitis)** เป็นโรคไข้มองอักเสบที่เกิดจากไวรัสที่เรียกว่า Japanese encephalitis virus หรือ JE virus พาหะนำโรคที่สำคัญคือยุงรำคาญ (*Culex*) อาการสำคัญของผู้ป่วยได้แก่ ปวดศีรษะ ไข้สูง จากนั้นจะมีภาวะคอแข็ง เพื่อ ไม้รู้ตัวในผู้ป่วยที่มีอาการรุนแรงอาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของสมองที่อาจทำให้เกิดภาวะพิการหรือเสียชีวิตได้ ปัจจุบันการป้องกันสามารถทำได้โดยการฉีดวัคซีนไข้มองอักเสบ

ถึงแม้ว่าโรคติดต่อที่มียุงเป็นพาหะบางโรคมีวัคซีนป้องกันและอีกบางโรคยังไม่มีวัคซีนป้องกัน แต่สิ่งสำคัญที่จะช่วยในการป้องกันหรือลดการแพร่ระบาดและการติดเชื้อจากโรคที่มียุงเป็นพาหะได้แก่ การมีสุขอนามัยที่ดีในการดำเนินชีวิต การป้องกันไม่ให้ยุงกัด การควบคุมและทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุง การใช้ยากันยุง การสวมเสื้อผ้ายาวปกปิดร่างกายจากยุงกัด การหลีกเลี่ยงการไปในแหล่งระบาดของยุงพาหะ นอกจากนี้ในผู้ที่มีประวัติเดินทางไปในพื้นที่ที่มีการระบาดของยุงนำโรคอาจต้องได้รับวัคซีนป้องกันโรคหรือควรหมั่นสังเกตอาการของตนเองภายหลังกลับจากพื้นที่ที่มีการระบาดของยุงพาหะ ถ้ามีอาการป่วยเกิดขึ้นควรรีบพบแพทย์ทันที

เอกสารอ้างอิง

1. โครงการกำจัดโรคไข้มาลาเรียในประเทศไทย กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. โรคไข้มาลาเรีย

[อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ 7 กันยายน 2563]. เข้าถึงได้จาก:

http://malaria.ddc.moph.go.th/malariaR10/page_malaria_home_new.php

2. ชูเกียรติ ศิริวิชัยกุล, วิจิต ไรจน์กิตติคุณ, กาญจนา หงษ์ทอง, บรรณาธิการ. โรคเขตร้อน ฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล; 2554.
3. ดำรงพันธุ์ ทองวัฒน์. ยุงที่สำคัญทางการแพทย์ของประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร; 2560.
4. บุญเต็ม แสงดิษฐ์. วันยุงโลกและการควบคุมโรคที่นำโดยยุง. เวชสารแพทย์ทหารบก. 2560;70(3): 181-7.
5. The National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH), Centers for disease control and prevention (CDC). Workplace safety and health topics: mosquito-borne diseases [Internet]. [cited 2020 Oct 14]. Available from: <https://www.cdc.gov/niosh/topics/outdoor/mosquito-borne/default.html>.
6. World Health Organization (WHO). Vector-borne diseases [Internet]. 2020 [cited 2020 Oct 14]. Available from: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/vector-borne-diseases>.